

בית הכנסת הגדול בוילנה בתקופת החגים

בבית הכנסת הגדול לא היה, כמאמר הבריות, אפילו מקום לדחוק ראש סיכה. יודעים יהודים, עוד שעה, עוד שעה – וחג הסוכות הארוך יבוא לקצו. עד שלא ייראו נרות חנוכה בחלונות חתומי-הכפור יהיו הם שקועים בשלג, בחולין ובמרה שחורה. באים הם אפוא לבית הכנסת הגדול לספוג את רוממותה של עדה גדולה חוגגת, ותוך כך שומעים גם את החזן. על "סלסוליו" החדשים יחזרו בסדנאות בשעת העבודה, והחננוני יפזם אותם על מפתן חנותו הריקה, כשעיניו כלות לקונה.

בכל פינה בחצר בית הכנסת הגדול יש קלויז קטן, ומכל מקום נוהרים יהודים לשם. ראשונים באים הצבעים. על כתלי בית-תפילתם מצויר כל החומש כולו: תיבת נוח השטה על פני המים; אברהם אבינו המקריב את יצחק, ואשתו של לוט הנהפכת לנציב מלח. גדולה גאוות הצבעים על בית התפילה שלהם, ורק לעתים רחוקות יתגלגל אחד מהם לבית תפילה אחר. אבל לכבוד שמחת-תורה יורדים לחצר בית הכנסת הגדול, כדי לשמוח בצוותא עם יהודים אחרים.

ראו אנשי חברת הפועלים שהצבעים באו, באים אף הם. בעלי המלאכה הנמנים עם חברת הפועלים הם יהודים שזקניהם קלושים, גבותיהם מגובנים ועיניהם כבויות. אוי ואבוי להם. [...] הם תמים לגווע משנה לשנה. הפועלים בימינו אינם נכנסים לחברת הפועלים אלא לאגודות, ונעשים שם בונדאים.

משוטטים להם בעלי המלאכה הזקנים, קלושי הזקן ומגובני הגבות, בודדים לנפשם, עד שהם פוגשים באנשי חברה קדישא מבית התפילה של הקברנים. אנשי חברה קדישא אינם באים בגפם; לכל קברן מתלווה תריסר בקבוקי יי"ש לפחות. הקהלה שמסביב מרתיע לאחוריו בבהלה:

"לוואי ולא נצטרך להם."

מבית התפילה "שבעה קרואים" משתפכים אברכים החוצה. ל"שבעה קרואים" אין מתפללים קבועים משלו, אלא יהודי "יארצייט" ואבלים שנקלעים לשם לומר קדיש. וכבימות החול מתפללים שם גם בבקרי ימים-טובים כמה מניינים. רקיקים ויי"ש לכבוד שמחת תורה, כבקלויזים אחרים, אין מחלקים שם, ובאותה התלהבות שבה דשים האבלים בקדישים מסתערים הם לשמוע את חזן העיר.

אחר כך מופיעים בעלי הבתים מן הקלויז הישן, זקנים אשר להם זקנים ארוכים וצחורים כחלב וחיוכי משי רכים בקמטי פניהם. שורה עליהם השלווה והאפלולית של ספרים ישנים כבדים, שכריכות עור להם. כשהם מדפדים בבית המדרש שלהם בספרים הגדולים, מרשרשים ומאוושים הדפים בקול רזים של דורות שעברו. הקלויז הישן עתיק יומין הוא אפילו מבית הכנסת הגדול הישן של וילנה.

בעלי הבתים של הקלויז הישן-החדש מאחרים כלשהו לבוא, כיאות לנגידים ולגבאים של בית המדרש שבנהו היסודי [יהודה ספרא ודיינא, רב ונדבן שפעל בוילנה במאה ה-18]. הם חבושים צילינדרים ומהלכים בידיים שלובות לאחוריהם אפילו בחצר בית הכנסת הגדול המלא וגדוש. נלויים אליהם בנים וחתנים, אברכים צנומים וגבוהי-קומה שפניהם משועממות. במקום ללכת עם נשותיהם הצעירות לתיאטרון אנוסים הם, מפני כבוד אב ומוראו של החותן, לשמוע את החזן.

סוף-סוף מסיימים את התפילה גם הפרושים מן הקלויז של הגאון. בימות החול יושבים הם בטליתות ובתפילין עד שעת הצהריים לפי מנהג הגאון מוילנה. היום, בשעת ההקפות בבית המדרש האפלולי הצונן, הקיפו בספרי תורה את הבימה



ותיכף לכן נאלצו לשבת כדי לפוש קמעה. מתנגדים יודעים ללמוד, ולא לשיר ולרקוד, בפרט בשעת זיקנה ששוב אין הרגליים משמשות את בעליהן כראוי. לאחר מוסף הרטיבו הפרושים שפמיהם ביין, ניערו מעל זקניהם את פירווי הרקיקים ובוהירות יתרה ירדו מן המדרגות.

הפרושים מן הקלויז של הגאון מתייסרים בייסורים מפני תאוות יהודי וילנה לחזנות. במקום להתפלל בכוונה יוצאים אברכים של היום ידי חובה בנגינה. והחזנים של היום, כלום יראי שמיים הם כקודמיהם, ומותר להם לעבור לפני התיבה? חוץ מזה הנהיגו גבאי בית הכנסת הגדול שכל המשוררים יהיו חבושים ירמולקות עם גדילים ושלצוואריהם תהיינה כרוכות טליתות קטנות, לבנות-כחולות. יהודים יראי-שמיים אין דעתם נוחה כלל ממנהג זה, לפי שנודף ממנו ריח של חיקוי למנהגי ה"כאר-שול" [בית כנסת מודרני עם מקהלה], שבו מתפללים רוקחים ומשכילים. אבל לכבוד שמחת תורה מורה לעצמו פרוש מן הקלויז של הגאון היתר, ומטה אוזן שעירה מעל לכתפיו של אברך, לדעת מה משתמע ליהודים מסלסוליו של החזן. האברך חש על לחיו ליטוף של קטיפה רכה ומשי, הופך את ראשו ורואה לפניו יהודי איש-שְׁיִבָה. אומר הוא ברוב דרך-ארץ: "מועדים לשמחה, סבא." והפרוש משיב לו: "מועדים לשמחה ולששון." רואה הוא שלפניו ניצב אברך שתיק-טלית לו בבית-שחיו ופניו מגולחים, מאותם שבמקום להיכנס לבית מדרש להתפלל מתהלכים הם בחצר בית הכנסת ומאזינים לסלסולי החזן.

בכל הקלויזים כבר סיימו את התפילה ומתפלליהם נמצאים בחצר בית הכנסת, חוץ מחסידי השטיבל הקוידאנובי. "בים-באם, בים-באם!" בוקע הקול משם. והם צוחקים לחזן ולכל המשוררים גם יחד, שרים ורוקדים בהתלהבות גדולה, עד שנדמה: הנה יינתק השטיבל של החסידים מחצר בית הכנסת המתנגדי וימריא למרום יחד עם זקנים מבודרים, קפוטות מתנפפות ואבנטים משולחים.

חיים גראדה, העגונה (מיידיש – א. ד. שפיר. ת"א: עם עובד, 1962), ע' 55-57